

Тих днів не змовкне слава...

[Ю. Озерський, доцент кафедри політичної історії]

#12 от 29.04.2010

Як сиві дніпрові води збігають роки. Журавлиними ключами відлітають у далекий вирій дні. Давно відлунали канонади грізних боїв Великої Вітчизняної війни, і на порозі знову весна, весна 65-ї річниці Перемоги у найжорстокішій і найстрашнішій війні ХХ століття.

У кожної держави, кожного народу є дати і події, які складають основу, опорні точки їх історії, підґрунтя історичної пам'яті і національної гордості.

У буремних звершеннях сучасної перехідної епохи, коли швидко знецінюються і забуваються ще недавно, здавалося б, непорушно-монументальні, епохальні події та історичні постаті, ще виразніше вимальовується всесвітньо-історичне значення перемоги країн антигітлерівської коаліції над блоком фашистських держав, в якій вирішальна роль належала Радянському Союзу, а в його складі й Українській РСР.

22 червня 1941 р. з нападу гітлерівської Німеччини на Радянський Союз, почалася Велика Вітчизняна війна. Цей напад був віроломним, але не раптовим. Радянське керівництво, на жаль, не доклало належних зусиль напередодні війни, щоб уникнути драматичного перебігу подій її початку.

Згідно з планом «Барбаросса» – планом блискавичної війни – німецькі війська стрімко розвивали наступ у трьох напрямках: група армій «Північ» повинна була захопити Радянську Прибалтику – Ленінград; група армій «Центр» – Білорусію, Смоленськ – Москву; група армій «Південь» – Україну.

З початком війни керівництво СРСР впровадило низку заходів, спрямовану на реорганізацію управління країною та її збройними силами в нових надзвичайних умовах. Створювалась промислова база на сході країни.

З кінця червня 1941 р. і до кінця травня 1942 р. було евакуйовано близько 11 млн. громадян, і у тому числі 3,5 млн. чоловік з України. На Схід евакуйовувались навчальні заклади (в тому числі й Харківський політехнічний інститут), установи системи Академії Наук та інші державні організації. Всього ж було перевезено півтора – два мільйони вагонів вантажів та населення. Червона Армія вела кровопролитні бої, демонструвала мужність, але змушена була відступати.

Попри тимчасові невдачі радянських військ, що були гнітючими, вже на початку вересня 1941 р. стало очевидним, що план блискавичної війни зірвано. Радянські війська дедалі сильніше чинили опір. Ворог був змушений тривалий час вести запеклі бої із захисниками Бреста, Смоленська, Одеси, Києва, Севастополя, Ленінграда. Переможна битва за Москву дала надію на перемогу над гітлерівцями.

І все ж підсумки першої половини 1942 р. були негативними для Червоної Армії. Через рік від початку війни окупованими були значні території європейської частини СРСР, включно з Україною.

Окупанти встановили на території нашої республіки жорстокий режим кривавого терору,

насилля і пограбування. До Німеччини вивозились матеріальні і культурні цінності; на території республіки було створено більше 250 таборів смерті; на примусові роботи до Німеччини було вивезено 2,4–3 млн. молоді, багато з яких не повернулися на Батьківщину. Окупаційна політика нацистів була надзвичайно жорстокою, що й стало однією з причин зростання руху опору. Він був викликаний, у першу чергу, діяльністю радянських партизанів. Наприкінці 1942 р. тільки в Україні діяло 800 партизанських загонів на чолі з українським штабом партизанського руху (командир Т. Строкач).

Перемога радянських військ під Сталінградом поклала початок корінному перелому у Великій Вітчизняній війні і у Другій світовій війні в цілому.

У 1944 році силами чотирьох Українських фронтів була здійснена серія наступальних операцій: Житомирсько-Бердичівська, Корсунь-Шевченківська, Рівненсько-Луцька, Криворізька, визволення Одеси, Миколаєва і Криму, Львівсько-Сандомирська і Східно-Карпатська операції, внаслідок яких 28 жовтня 1944 року територія України була остаточно визволена від загарбників; радянські війська прорвали блокаду Ленінграда, звільнили Білорусію, вийшли на державний кордон СРСР.

Нищівний вал бойових дій двічі прокотився українськими землями, не оминувши жодного населеного пункту, понівечивши долі десятків мільйонів людей. Протягом 1225 днів і ночей Україна була ареною жорстоких кровопролитних боїв.

Наступ радянських військ спричинив воєнно-політичну кризу у стані ворога. Із союзу з Німеччиною вийшли Румунія, Болгарія, Угорщина та Фінляндія. 6 червня 1944 р. союзники СРСР по антигітлерівській коаліції відкрили другий фронт.

Попереду залишалися переможні і кровопролитні Вісло-Одерська операція по визволенню Польщі, Берлінська операція та битва за Прагу.

У ніч з 8 на 9 травня 1945 р. військовими представниками Німеччини було підписано Акт про остаточну капітуляцію вермахту.

Перемогу у Другій світовій війні здобули Об'єднані Нації, на чолі яких були Радянський Союз, США і Велика Британія. Роль Радянського Союзу у поразці країн, що зробили виклик світу, була вирішальною.

Українці воювали проти гітлерівської Німеччини на боці СРСР, антинацистського руху опору (на території Західної України і окупованих країн Європи), у складі американської, канадської армій, австралійських частин. У збройній боротьбі проти ворога брало участь 6 млн. українців, кожен третій з яких загинув на фронті, кожен другий – став інвалідом.

Мільйони солдатів та офіцерів воювали за Україну в 30 загальновійськових, 6 танкових, 7 повітряних арміях, 8 кавалерійських корпусах. На українських фронтах діяло 8 гвардійських армій. У горнилі війни кувалась військова майстерність наших полководців. Серед них було чимало синів українського народу – командувачі фронтів та армій А. Гречко, А. Єременко, К. Москаленко, П. Жмаченко, Р. Малиновський, І. Черняхівський, П. Рибалко, Д. Лелюшенко та багато інших.

Українські землі звільняли від нацистських окупантів представники 130 національностей і народностей Радянського Союзу. Понад 2600 чоловік із них за мужність і самовідданість, виявлені у боях за Україну, були відзначені найвищою нагородою – званням Героя

Радянського Союзу (більше 20 % усіх, хто отримав це звання під час війни).

Велика Перемога стала наслідком мужності і героїзму радянських воїнів, зростання військового мистецтва радянських воєначальників, зміцнення упродовж війни матеріально-технічної бази країни, що давало змогу забезпечувати армію і флот новітньою зброєю; героїзм та відданість працівників тилу і діяльність радянських партизанів.

Велика Вітчизняна війна була для українців воістину всенародною, оскільки переважна більшість населення сприйняла її як визвольну і справедливу. Яскравим свідченням цього стало наростання патріотичних почуттів і настроїв та дій.

У центрі уваги патріотів були збройні сили. Особливого поширення набуло подання до військкоматів заяв про бажання захищати вітчизну зі зброєю в руках. Тільки протягом двох місяців війни добровільно пішли на фронт близько 240 тис. комуністів України і більше 1 млн. комсомольців.

Патріотичні поривання особливо яскраво виявились у створенні різноманітних добровільних збройних формувань – народного ополчення, винищувальних загонів, груп охорони порядку тощо. Прикладом цього руху можуть бути загін ополченців м. Перемишля під керівництвом П. Орленка, 600 добровольців із Станіславської області, 556 партійно-радянських працівників Чернівецької області, 80 % партійців Львівської та 50 % Тернопільської областей. Підрозділи народного ополчення створювались на підприємствах, установах, у навчальних закладах. Ополченці були віком від 18 до 60 років. Підрозділи народного ополчення були створені в Одесі, Києві, Харкові, Кіровограді, Дніпропетровську, Миколаєві, Полтаві, Сумах, Чернігові і Донбасі і мали чисельність у другій половині 1941 р. 1 млн. 300 тис. осіб. Вони захищали вітчизну поряд з регулярною армією.

До нерегулярних і добровільних збройних формувань належали також винищувальні загони та батальйони, які підтримували порядок і вели боротьбу з диверсантами, контролювали дотримання режиму у прифронтових зонах і тилу. Бійці цих загонів готувались спеціалізованими підрозділами НКВС, але вступали вони в ці загони добровільно і діяли у позаурочний час, увечері та вночі. Чисельність особового складу винищувальних батальйонів коливалася від 150 до 250 осіб. Наприклад, в Одесі діяло 6 винищувальних батальйонів, у Львові – 1, у Тернополі – 39, у Чернівецькій області – 13, але найбільше цей рух був поширений у Наддніпрянській Україні та на Слобожанщині.

Крім народного ополчення та винищувальних батальйонів на території республіки діяли і такі форми військової самоорганізації населення, як групи самозахисту, комсомольсько-молодіжні групи боротьби з ворожими парашутистами й диверсантами. Всі вони залучалися до підтримання правопорядку, допомагали органам влади розв'язувати складні питання, поставлені війною.

У перший період війни під сумнів ставилося саме існування СРСР і народів, які його населяли. Сьогодні важко сказати, скільки з них брало до рук зброю з ідейних міркувань, а скількох спонукав інстинкт самозахисту. Фактом є те, що переважна більшість населення зуміла піднятися над кривдами і образами, заподіяними напередодні війни сталінським режимом. Війна поставила перед радянськими людьми дилему – із батьківщиною і своїм урядом (який він не є), чи з ворогом? Більшість народу за окупантами не пішла.

Прагнення взяти участь у відсічі ворогу вилилося не лише в збройні форми. Одним з яскравих виявів патріотизму, української людяності стала діяльність санітарних дружин, які діяли під егідою Червоного Хреста і надавали допомогу пораненим і хворим бійцям, а також цивільному населенню тилкових і прифронтових районів.

Вони діяли в умовах узгодженої співпраці з державними закладами охорони здоров'я та військовими медичними службами. До них вступали переважно дівчата і жінки. Сандружини діяли у містах, які вели оборону, а потім вливалися до лав діючої армії, у партизанські загони або допомагали доглядати поранених бійців і офіцерів у польових госпіталях та під час їх реабілітації.

Шефство над військовими лікувальними закладами набуло масового характеру. Силами громадськості в ході оборони Києва і Харкова було обладнано 64 госпіталі. Допомагало пораненим близько 20 тис. патріотів. Селяни надавали продукти харчування, діти збирали лікарські рослини, місцеве населення брало на себе роль санітарів, носильників тощо. Надзвичайно поширеним явищем стала добровільна здача крові. Протягом перших місяців війни лише в Києві, Одесі, Сталіно (нині Донецьк) і Ворошиловграді добровільними донорами стали 35 тис. осіб.

У містах і селах України активно збиралися кошти для придбання подарунків пораненим бійцям Червоної Армії. Наприклад, тільки до вересня 1941 р. жителями Київської, Харківської, Дніпропетровської, Кіровоградської, Одеської та Сумської областей зібрано було на подарунки близько 4 млн. 300 тис. крб.

Патріотична самодіяльність української громадськості виробила ще одну форму масових акцій – збирання коштів на спорудження танків і літаків для Червоної Армії. Так, до 15 грудня 1941 р. від молоді Харківщини надійшли 248 тис. 373 крб. на побудову танкової колони. Артисти різних театрів зібрали 1,5 млн. крб., а 1 березня 1945 р. громадяни Дрогобича перерахували 115 млн. крб. для побудови літаків ескадрильї «Вільна Дрогобиччина». Гасло «Все для фронту, все для перемоги!» дало поштовх для розвитку нових форм організації праці в тилу. Воєнні умови примушували працювати по-новому, виявляючи ініціативу і кмітливість працівників усіх ланок господарського механізму та галузей виробництва. На неокупованих заводах випускали деякі види озброєння і спорядження, вибухові речовини, гранати і т. ін.

Суспільна патріотична самодіяльність українського населення проявлялась і у благодійній відбудові підприємств, навчальних закладів, самообслуговуванні виробничих і соціально-побутових проблем.

День 9 травня – День Великої Перемоги, який 65 років тому став можливим завдяки всенародній боротьбі і патріотичному пориву мільйонів радянських людей. Сучасна Україна низько вклоняється сивим ветеранам війни і тилу за їх безпримірний подвиг і виражає скорботу по більш ніж 20 мільйонах жертв Великої Вітчизняної війни, які полягли в боях і стражданнях за сьогоднішній і світле майбутнє. Ніхто не забутий і ніщо не забуде...

Кожна річниця Великої Перемоги для всіх нас – це не тільки вшанування живих учасників війни з німецьким нацизмом. І аж ніяк не звичні «наркомівські» 100 грамів і каша з польової кухні для ветеранів, які традиційно влаштовуються харківськими політехніками на честь

свята біля Меморіалу Слави НТУ «ХПІ». Перемога в роки Великої Вітчизняної війни стала одним із вирішальних етапів на шляху створення суверенної Української держави. Травень 1945 р. і серпень 1991 р. – дві вікопомні події, які ніколи не зітруться зі скрижалей історії, з пам'яті українського народу.